

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ

Науковий текст містить вербалізоване наукове знання, яке є результатом пізнавально-творчої діяльності вченого. Нові знання завжди виникають як наслідок продовження розпочатих раніше досліджень, як реакція на вже висунуті гіпотези тощо. Тому наукове мовлення можна представити як мікротексти, які ретроспективно та/або проспективно пов'язані між собою і, таким чином, утворюють загальнонауковий макротекст (науковий дискурс).

Інтертекстуальність як засіб актуалізації одного тексту у внутрішньому просторі іншого є універсальним принципом побудови наукового мовлення, за яким взаємодія текстів або їх фрагментів, як з точки зору плану змісту так і плану виразу, є експліцитно маркованою завдяки формальним ознакам – маркерам інтертекстуальності, які чітко розмежовують границі між «своїм» та «чужим» знанням. За ступенем експліцитності можна виділити маркери інтертекстуальності, які вказують на чуже мовлення в поверхневій структурі тексту (цитати, непряма мова, виноски, примітки і алюзії, тобто натяки на прецедентний текст на основі подібності, що зазвичай виражається одним словом чи словосполученням) та фонові посилання, які є маркерами глибинного рівня, оскільки наводять дані про першоджерело, наприклад ім'я автора і рік видання, а не відтворюють власне його зміст.

Функції маркерів інтертекстуальності поділяються на референційну (інформативну, експланативну, апеляційну), оцінну (критичну й емпатичну), етикетну та декоративну (репрезентативну і ілюстративну).

Референційна функція реалізується при посиланні на інший твір задля отримання подальших деталей. Це потрібно в разі, якщо інформація з першоджерела подана занадто стисло, в межах одного висловлювання (інформативна), якщо до наведених даних варто додати пояснення (експланативна), або є необхідність опертися на авторитетну думку іншого фахівця (апелятивна). Оціночна функція полягає в тому, що цитовані джерела ілюструють думку автора – він або надає їм негативну оцінку (критична), або погоджується з ними (емпатична). Етикетна функція – це висловлення поваги науковому співтовариству в цілому або певній науковій школі, провідним фахівцям, їх працям тощо. Декоративна функція означає надання науковому тексту більш індивідуально-авторського звучання завдяки цитаті чи посиланню, які представляють вдалий приклад, влучне формулювання (репрезентативна) або взяті з тексту зовсім іншого жанру і стилю з метою привернути особливу до думки автора (ілюстративна).

Однією з формальних ознак маркерів інтертекстуальності є їх місце розташування. Приклади позатекстових маркерів інтертекстуальності – це:

- цитата, наведена перед текстом у формі епіграфа, що виконує декоративну функцію;
- примітка, інтегрована у бібліографічний список або в окремий розділ;
- виноска або примітка внизу сторінки, зроблена для підкріплення думки автора, яка викладена у самому тексті [Михайлова Є.В. 1999].

Проте в науковому мовленні найчастіше мають місце міжтекстові зв'язки внутрішньотекстової локалізації:

Цитата – це дослівне відтворення фрагменту іншого тексту, що зазвичай виділяється графічно (лапками, курсивом тощо) і наводиться разом із вказівкою сторінки першоджерела. У такий спосіб цитати отримують максимальну автономність в оточенні нового тексту. Разом з тим, цитата інтегрується за формою та змістом за допомогою інтерпретаційних або оціночних зауважень. Метою наведення цитати може бути аргументація, тобто наведення доказів і надання більшої переконливості висновкам й оцінкам автора; ілюстрація задля наочності та кращого розуміння запозиченої інформації; і субституція власної думки словами іншого автора, в разі їх співпадіння, аби додати виразності.

Непряма мова – це передача чужих слів у трансформованому вигляді із обов'язковим аналітичним аналізом їх змісту. Розрізняють імпліцитну непряму мову, яка містить вказівку на першоджерело, але зазнає змін на рівні змісту і по суті є переосмисленням запозиченої інформації, та експліцитну непряму мову, яка зберігає первісний зміст і вводиться типовими зворотами на позначення чужого мовлення.

У науковому дискурсі реалізація міжтекстових зв'язків на лексико-синтактичному рівні можлива завдяки маркерам інтертекстуальності трьох видів: 1) маркери загальноживаного характеру (сполучники, прислівники); 2) особливі конструкції, словосполучення тощо; 3) графічні маркери (лапки, дужки, символи, цифри) [Королева Н.В. 2004].

Введення фрагменту «чужого» тексту може відбуватися по-різному, залежно від функції, яка на нього покладена. У загальному випадку можна говорити про три фази: початкову, на якій інтертекстуальне включення вводиться автором у текст, медіальну, яка втілює саме включення; і заключну, коли вказується першоджерело, звідки береться це включення. Проте на практиці таке чітке розмежування на фази виконується не завжди і деякі компоненти можуть бути відсутні [Каширина О.С. 2011].

Як зазначають мовознавці, у сучасній науковій комунікації є тенденція до зменшення кількості цитат та непрямої мови, які в більшій чи меншій мірі дослівно передають зміст першоджерел. Натомість, зростає важливість творчого підходу до опрацювання чужих слів та думок. Авторське переосмислення та інтерпретації втілюються у фонових посиланнях, які можуть надавати лише назву, автора і/або рік видання першоджерела, проте водночас свідчать про вагомість викладеної там інформації для даного дослідження [Чернявська В.Є. 2009, 2010].

Вивчення лінгвістичних засобів реалізації інтертекстуальності дає підстави говорити про внутрішньодискурсивну інтертекстуальність, яка має місце між текстами в межах одного дискурсу, та міждискурсивну інтертекстуальність, або інтердискурсивність, яка позначає взаємодію між різними типами дискурсу, забезпечуючи інтеграцію, перехрещення різноманітних сфер людського знання і практики.

Насправді, поняття інтердискурсивності як властивості дискурсів до тісного взаємозв'язку вивчається з різних точок зору. По-перше, вживання термінів «інтертекстуальність» чи «інтердискурсивність» залежить від об'єкту вивчення (текст/дискурс). Інтердискурсивність також вважають результатом розвитку теорії інтертекстуальності у сучасній дискурсивній парадигмі. Нарешті, розуміючи дискурс як складне утворення, серед основних характеристик якого є адресат/адресант, умови спілкування і власне текст, можна говорити й про підпорядкованість інтертекстуальності інтердискурсивності, причому обов'язковою передумовою і основним засобом актуалізації інтердискурсивних когнітивних взаємодій у свідомості адресата постає інтертекстуальність як категорія міжтекстової взаємодії. З тієї точки зору маркери інтердискурсивності класифікуються у такий спосіб:

- елементи преконструкту, або синтаксичні структури із визначеними компонентами, які є ніби відбитками комбінацій мовних одиниць, сформульованих у попередніх дискурсах (наприклад, етикетні мовленнєві стереотипи);
- інтертекстуальні маркери (цитати, непряма мова, посилання, алюзії і т.д.)
- соціокультурні та історичні реалії [Гордієвський О.А. 2006].

У теоретичному плані інтердискурсивність вважається когнітивно-комунікативною категорією дискурсу, сутність якої полягає у побудові нового дискурсу за когнітивними та комунікативними стандартами дискурсу іншого типу (наприклад, за рахунок взаємопроникнення дискурсоутворюючих концептів, запозичення стратегій і тактик, окремих жанрів, характерних для певного дискурсу, тощо) [Шевченко І.С. 2009].

Мовознавці зазначають, наприклад, що для візуалізації фахових понять медичний дискурс активно використовує флористичні концепти і елементи з дискурсу кохання [Ільченко О.М., Шаля О.І. 2011]; релігійна інтердискурсивність політичного дискурсу проявляється у стратегіях публічних промов, в яких доказовий спосіб аргументації замінюється на такий, що заснований на вірі, і події світського життя можуть позиціонуватися як загроза релігійного гатунку [Шевченко І.С. 2009], в екодискурсі інкрустуються компоненти політичного дискурсу [Галицька О.Б. 2011], а в юридичному дискурсі має місце взаємодія мовних структур таких дисциплінарних сфер як економіка, політологія та психологія [Коваль Н.Є. 2014].

Цілком очевидно, що в добу інформаційних технологій динаміка розвитку наукового дискурсу, який являє собою синтез різних галузей

знань, тяжіє до взаємодії і взаємопроникнення елементів різних дискурсів, в результаті чого з'являються нові дисципліни (біохімія, наномедицина, комп'ютерна лінгвістика), в той час як елементи наукового дискурсу можна знайти в рекламному, художньому, побутовому дискурсі.

Збагачення наукового дискурсу відбувається завдяки взаємозв'язкам з цілком різними сферами повсякденного життя, що додає йому емоційно-експресивного забарвлення і підкреслює присутність особистості автора, а використання яскравих порівняльних образів і навіть гумору сприяє його зближенню з медійним дискурсом і популяризації наукових знань:

Clearly, the AED (automated external defibrillator) industry is not in the best of health. It's ready for a good shock to the system. There are two on the way: reclassification by the FDA (Food and Drug Administration) and a potentially industry-shifting lawsuit. Whether these jolts will prove fatal or therapeutic remains to be seen. (IEEE Spectrum Vol. 49 Issue 3 2012: p. 35)

Отже, інтертекстуальність є необхідною для наукової комунікації, так як посилання на інші тексти, аналіз концепцій інших авторів та їх цитування підкреслюють достовірність і ґрунтовність дослідження. Вивчення інтертекстуальності відкриває доступ до наступного щабля комунікативної системи – інтердискурсивності, яка визначається як взаємодія та взаємопроникнення елементів різних дискурсів задля створення нового типу дискурсу. Інтердискурсивність є надзвичайно важливою категорією наукового дискурсу, вона лежить в основі його інтегральності та розгалуженої типології, і подальше її дослідження дозволить встановити специфіку функціонування наукового мовлення.

Література:

1. Галицька О. Б. Рекурсивний та прокурсивний зв'язок у сучасному німецькомовному екодискурсі // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки, № 5: Філологічні науки. Мовознавство, Ч. 2. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 22-27.
2. Гордиевский А. А. Категория интердискурсивности в научно-дидактическом тексте (на материале лекций на русском и немецком языке): дисс. ... канд. филол. наук. – Тюмень, 2006. – 170с.
3. Ільченко О.М., Шаля О.І. Дискурсивна когерентність та взаємодія наукового дискурсу з іншими в контексті пост модерну // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К.: Логос, 2012. – С. 124-133.
4. Каширина Е.С. Реализация интертекстуальных связей как стратегия повышения прагматического потенциала медиа-дискурса // Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика», № 2. - Изд-во МГОУ, 2011. – С. 62-66.
5. Коваль Н.Є. Інтердискурс у юридичному дискурсі // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Серія: Філологічні науки (мовознавство), 2014. - №2. – С. 68-72.
6. Королева Н.В. Средства и способы реализации интертекстуальности в научном дискурсе: на материале английского языка: дисс. ... канд. филол. наук. Саранск, 2004. – 211с.
7. Михайлова Е.В. Интертекстуальность в научном дискурсе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. Наук. – Волгоград, 1999. – 21с.
8. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста: Учебное пособие. Изд. 5-е. – М.: Книжный дом «Либроком», 2010. – 128с.
9. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 248с.
10. Шевченко І. С. Інтердискурсивність політичного дискурсу. – Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 53-57.